

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НУШ

Галина КІТ,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

У статті показано нові вимоги до педагога Нової української школи, серед яких вагоме місце займає готовність і здатність займатися активною самоосвітньою діяльністю. Звідси самоосвітня діяльність має бути належно представлена у професійній підготовці фахівців. Показані можливості освітнього процесу ЗВО для підготовки майбутніх учителів початкової школи до свідомої і цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, майбутні вчителі початкових класів, Нова українська школа, освітній процес у ЗВО.

The article shows new requirements for the teacher of the New Ukrainian School, among which a significant place is occupied by the readiness and ability to engage in active self-education activities. Hence, according to the author, self-education, self-education as an important component of the teacher's professional activity should be properly represented among the main elements of the learning process in higher education institutions.

The main directions of implementation of the educational process of higher education institutions are classroom work with students (lectures, practical classes, round tables, discussions, etc.); organization of their scientific activity (participation in scientific and practical conferences, competitions of scientific works, publication of scientific achievements), pedagogical practice in educational institutions, extracurricular activities. The possibilities of these areas of work for the preparation of future teachers for conscious and purposeful self-education activities are shown.

The orientation of the educational hub of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University as a multifunctional digital educational space to increase self-awareness, personal motivation and

self-improvement of all participants in the educational process is outlined.

Keywords: self-education, self-education activity, future primary school teachers, New Ukrainian school, educational process in higher education institutions.

TRAINING OF FUTURE TEACHERS TO SELF-EDUCATION ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Halyna KIT

Підготовка вчителя-професіонала, який готовий реалізовувати ідеї Нової української школи, – стратегічне завдання системи професійної педагогічної освіти. Сьогодні пропонує нові умови праці, а звідси висуває і нові вимоги до педагога, зокрема і у сфері початкової освіти. Щоб якісно виконувати покладені на нього обов'язки, вчитель початкових класів, зважаючи на унормовані положення професійного стандарту [4], має акумулювати широкий спектр наявних загальнокультурних, професійних та спеціальних здібностей, швидко реагувати на нові соціальні виклики, глибоко усвідомлювати і демонструвати готовність діяти у відповідності із сучасною парадигмою освіти, яка базується на компетентнісному підході. Заміна формально-інформаційного підходу в освітньому просторі на компетентнісний зумовлює трансформацію пріоритетної мети освіти, яка передбачає не просто здобуття знань у процесі навчання, а формування здатності фахівця реалізувати їх в конкретних практичних ситуаціях. Необхідність працювати в умовах модернізації освіти, реалізовувати освітні стандарти нового покоління, забезпечувати функціонування педагогіки партнерства, що передбачає оновлення системи відносин між усіма учасниками освітнього процесу, проявляти високу соціально-професійну мобільність – це лише частковий перелік сучасних функціональних вимог до педагога. Однак і цього достатньо, щоб наголосити на необхідності не тільки вдосконалення професійної підготовки вчителів, а й стимулювання їх до активної самоосвітньої діяльності.

Природнім станом вчителя Нової української школи є постійне прагнення до самовдосконалення, що відповідає сучасним тенденціям безперервності освіти, освіти упродовж життя [3],

пошук нового, висока відповідальність за хід і результати своєї праці. Сприятливі задоволенню цих професійних намірів фахівця мають і освітні заклади, в яких вони працюють, і педагогічна наука в цілому.

Проблеми професійно-педагогічного становлення вчителя початкових класів широко висвітлені в працях В. Бондаря, М. Вашуленка, П. Гусака, Н. Кичук, О. Комар, Н. Лазаренко, О. Матвієнко, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Федій, І. Шапошнікової і багатьох інших учених. Проблема самоосвіти, організації самоосвітньої діяльності розглядалась такими ученими, як В. Бондаренко, О. Бурлука, Н. Сидорчук та ін., професійної самоосвіти майбутнього вчителя початкових класів – В. Буряк, І. Наумченко, Г. Сухобська.

Аналіз праць вищезазначених науковців дає підстави стверджувати, що саме самоосвітня діяльність педагога забезпечує його індивідуальні потреби у постійному розширенні та поглибленні знань, оновленні індивідуального соціального досвіду, ознайомленні з новими тенденціями в розвитку педагогічної науки й освітньої практики, визначенні траєкторії особистісного саморозвитку. Учитель як суб'єкт самоосвіти має оптимально, на науковій основі керувати процесом самоосвіти, починаючи від планування до реалізації задумів і самоконтролю отриманих результатів. Свідома, цілеспрямована і систематична самоосвітня діяльність вчителя початкових класів зумовлена і специфікою його роботи, оскільки він є учителем-класоводом, який навчає учнів практично з усіх предметів, тому має володіти не лише сучасними знаннями з анатомії, фізіології, психології, педагогіки, проблем виховання і розвитку молодших школярів, а й фундаментальними знаннями з різних наукових галузей, новітніми методиками викладання широкого кола навчальних дисциплін.

Отже, самоосвітня діяльність є важливою складовою професійної діяльності педагога, запорукою її успішного функціонування. Щоб самоосвіта стала невід'ємним атрибутом професійного життя вчителя, вона має стати одним з основних елементів процесу навчання у ЗВО, орієнтувати майбутніх педагогів на формування їх професійної гнучкості та мобільності, здатності адаптуватися до мінливих умов та змісту професійної діяльності, створювати умови для самореалізації особистості. Звідси освітній процес у закладі вищої освіти має розглядатися як один з основних елементів у системі підготовки майбутніх вчителів

початкових класів до свідомої самоосвіти. Основними напрямками реалізації освітнього процесу ЗВО є аудиторна робота зі студентами, організація їх наукової діяльності, педагогічна практика в закладах освіти, позааудиторна діяльність. Всі вони можуть і мають бути використані для підготовки майбутніх педагогів до свідомої і цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Основними формами аудиторної навчальної діяльності студентів є: навчальні заняття (лекційні, практичні, лабораторні), самотійна робота, виконання творчих індивідуальних завдань тощо. Якщо самотійна робота, виконання індивідуальних завдань не викликають сумніву щодо високої питомої ваги самоосвітньої діяльності, то практичні і лабораторні заняття, а особливо лекції, які організуються і упорядковуються ззовні (їх організаторами виступають викладачі), нібито відводять студентам дещо пасивну роль, що водночас обмежує і можливості їх самоосвіти. Це є проявом знанневоцентричної парадигми в освіті, яка утруднює використання викладачем новітніх освітніх технологій, що стимулюють становлення суб'єктності студентів, розвиток їх пізнавальної самотійності. Однак знанневоцентричну парадигму витісняє парадигма гуманістична, яка відкидає розуміння людини як пасивної істоти, а в освітньому просторі сучасного ЗВО передбачає утвердження позиції студента як суб'єкта власної стратегії життя (що цілком відповідає засадничим вимогам нової української школи), дає йому змогу як суб'єкту діяльності брати активну участь в освітньому процесі, навіть виступати в ролі його організатора чи співорганізатора.

Лекція як основна форма навчання у закладі вищої освіти виконує широкий спектр функцій, в тому числі готує майбутніх учителів початкових класів до самоосвіти й саморозвитку. Забезпечуючи початкове засвоєння теоретичного матеріалу, лекційні заняття виступають потужним мотиватором студентів до самоосвіти, спрямовуючи їх до свідомої самоосвітньої діяльності. Основна дидактична мета лекції – забезпечення теоретичної бази для подальшої самотійної роботи по засвоєнню навчального матеріалу. Лекції розвивають пізнавальний інтерес майбутніх учителів початкових класів, розширюють їх науковий кругозір. Вони націлюють слухача на свідому активність, спонукають до діяльності, вчинку, стимулюють до самотійного здобуття знань. Викладачами ЗВО використовуються різні види лекцій, їх формат урізноманітнюється, все більше уваги приділяється унаочненню,

презентаціям, впровадженню ІКТ. Досвідчені лектори, оперуючи сучасною інформацією під час лекції, спрямовують студентів до першоджерел цієї інформації, таким чином знову ж таки залучають їх до самоосвіти. Відбувається і трансформація лекційної форми навчання від класичної інформаційної до проблемної (лекція-діалог, лекція-візуалізація, лекція-дискусія або бінарна лекція, лекція-прес-конференція тощо), що відображає зміни характеру та форми взаємодії викладача та студентів як рівноправних суб'єктів у процесі навчання.

Потужний імпульс до самоосвіти дають практичні і лабораторні заняття, оскільки в ході їх проведення активізується самостійна та самоосвітня діяльність студентів. Високий рівень активності та самостійності майбутніх учителів зумовлений індивідуальним форматом практично спрямованих видів роботи, які застосовуються на таких заняттях. Варто зазначити, що упродовж навчання студенти мають не лише оволодіти відповідною сумою знань, а й (і це головне) навчитися самостійно опановувати знання, оволодіти вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці в контексті майбутньої професійної діяльності. Звідси практикоорієнтовані заняття відіграють важливу роль як у мотивації, так і в безпосередній підготовці майбутніх учителів початкової школи до самостійного навчання.

Практичні заняття у ЗВО включають семінари, лабораторні заняття, практикуми, ігрові заняття (ділові та рольові ігри), круглі столи, дискусії та ін. Вибір типу заняття залежить від його мети, змісту, який відображає сутність обраної теми, рівня підготовки студентів, професійної компетентності та майстерності викладачів, але вони завжди потребують серйозної самостійної роботи студентів. Домінування на практичних заняттях самостійної роботи як початкової й активної форми самоосвітньої діяльності вважаємо перевагою практичних занять.

Цілепокладання заняття має включати забезпечення мотивації студентів до самоосвітньої діяльності, активного пошуку джерел інформації, самостійного визначення додаткових фактів та даних, знаходження оригінальних способів розв'язання піднятих проблем. Підсумовуючи проведене заняття, викладачі мають відзначити студентів, які проявляють найбільшу пізнавальну активність, опрацьовують більше різноманітних наукових джерел, діляться цікавою інформацією з іншими студентами, надають їм практичні поради, намічають подальші кроки щодо власної та колективної

самоосвітньої діяльності. В цілому, чітко сплановані і належно організовані практичні заняття, які передбачають безпосереднє залучення студентів до їх підготовки та проведення, активізують мисленнєву діяльність студентів, розвивають їх пізнавальну активність і самостійність.

Підвищенню загальнонаукового рівня майбутніх педагогів, активізації їх самоосвітньої діяльності, росту наукової компетентності сприяє участь у різних формах науково-дослідної роботи, адже бути успішним у розв'язанні суспільно важливих педагогічних завдань може лише учитель-професіонал, що володіє потужним дослідницьким потенціалом. Головним атрибутом сучасної школи є «творчий педагог-дослідник з неординарним мисленням, що безупинно прагне професійного самовдосконалення, розв'язуючи нагальні проблеми освіти і виховання» [1, с. 147]. Звідси заклади вищої освіти мають цілеспрямовано і системно формувати у майбутніх педагогів здатність переосмислювати власний досвід, аналізувати реалії й спрямовувати свою діяльність на перспективні дії, вести постійний творчий пошук, самостійно здобувати інформацію, тобто прилучати їх до дослідництва, яке забезпечує практичне розв'язання вчительським корпусом найважливіших проблем навчання і виховання, які висуваються життям. Науково-дослідна підготовка студентів має здійснюватись відповідно до викликів інформаційного суспільства і змін, що відбуваються в соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах, інтеграції вищої освіти України в європейський і світовий освітній простір. Формування вчителя нового типу мислення, з високим рівнем методологічної та дослідницької культури має стати відповіддю на потреби загальноосвітніх закладів у конкурентоспроможних, компетентних фахівцях, вмотивованих на постійне професійне й особистісне вдосконалення, підготовлених до ефективної педагогічної роботи на рівні світових стандартів.

Заявлені стратегічні орієнтири призводять до употужнення ролі навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи студентів в освітньому процесі, які розглядаються як важливі чинники професійного становлення майбутніх педагогів. Даний підхід передбачає розвиток у студентів готовності до інноваційної та дослідницької діяльності, потреби до постійного наукового пошуку, вміння проводити психолого-педагогічну діагностику з метою вдосконалення навчання й виховання дітей, підвищення

рівня власної професійної компетентності, готовності до подальшого самовдосконалення.

Залучення студентів до науково-дослідного процесу в університеті, починаючи з виконання пошуково-дослідницьких завдань в ході вивчення психолого-педагогічних дисциплін і закінчуючи участю у науково-практичних конференціях, опублікуванні результатів своїх наукових здобутків, презентації своїх досягнень на наукових конкурсах, допомагає їм в оволодінні сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації, визначенні власної педагогічної позиції та формуванні вміння відстоювати й захищати її.

У співпраці з викладачами розвивається інтерес до самостійного набуття знань за допомогою систематичної роботи з навчальною, науковою, довідковою літературою, яка необхідна для вирішення поточних навчально-пізнавальних проблем. Це підвищує ефективність процесу самоосвіти та раціональної організації розумової праці.

Важливим фактором активізації самоосвітньої діяльності є використання дослідницьких, пізнавальних та прикладних завдань у ході педагогічної практики. Дослідницьку складову педагогічної практики важко переоцінити. У ході практики майбутні педагоги виконують як планові завдання, так і ті, необхідність виконання яких виникає спонтанно, як відповідь на потреби освітнього процесу, в якому вони безпосередньо задіяні. Щоб максимально ефективно розв'язати педагогічну проблему, студенту, як правило, треба звернутись до педагогічної теорії, на її основі проаналізувати певні факти, зробити правильні висновки, які і забезпечать успішність конкретного етапу педагогічної діяльності. Такий алгоритм дій студента у ході практики, що забезпечує її ефективність, відображає його активне включення в самоосвітню діяльність, доводить вагомий вплив самоосвіти на ефективність дій майбутнього вчителя у ході педагогічної практики.

Сприятиме професійному самовдосконаленню майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики, на думку І. Небитової, і дотримання спеціально створених умов (стимулювання позитивної мотивації студентів до професійного зростання та його науково-педагогічний супровід, актуалізація ціннісно-сміслових аспектів самоосвіти, конструювання майбутніми педагогами на рефлексивній основі індивідуальної самоосвітньої програми) [2].

Залучати студентів до різних видів самостійних робіт дозволяють і позааудиторні заняття. Практика організації позааудиторної роботи свідчить про те, що більшість її форм орієнтована на суттєвий зміст самостійної підготовки. Проведенню виставок студентських творчих робіт, пізнавальних ігор, конкурсів, вікторин передують цілеспрямована і здебільшого тривала підготовча робота, наповнена індивідуальною та колективною творчістю, співпрацею викладачів і студентів. До прикладу, у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського склалася система змістовних, цікавих для студентів, професійно орієнтованих заходів, які розширюють кругозір майбутнього педагога, поглиблюють знання з окремих галузей, спрямовують на пошук необхідної інформації. Серед них історико-краєзнавчі наукові конференції та конкурси («Вінниччина: історія та сьогодення», «Вінниччина і славетні сторінки історії»), літературно-мистецький конкурс «Шевченкова весна», конкурс словесної творчості імені Михайла Стельмаха, круглий стіл «Традиції святкування дня учителя в Україні та світі», благодійний ярмарок «Ми – справжні українці», студентський флеш-моб «На Чорнобиль журавлі летіли», День Матері «Україна – матінка моя», виставки студентських творчих робіт («І тихо ступає життя у полин, і лине чорнобильський дзвін...», «Поки б'ються серця людей, звучатиме і голос Тараса Шевченка», «Візерунки витинанки», «Традиційна лялька в українській національній культурі» та ін.), студентський осінній бал, Конкурс новорічної казки.

Більшість із цих заходів проводяться традиційно, стимулюючи у студентів творчу активність в самоосвіті, забезпечуючи умови для динамічного поновлення освоєних знань і умінь самоосвітньої діяльності. Різноманітність форм позааудиторної роботи дозволяє практично усім студентам долучитись до їх підготовки і проведення з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів, проявити свої творчі здібності, презентувати результати своєї самоосвітньої діяльності.

Позааудиторна робота створює унікальні умови для виконання студентами як формальних нормативних навчальних завдань, так і завдань неформального характеру, які часто плануються і розробляються викладачами разом із студентами. Прикладом такої роботи може слугувати реалізований під егідою кафедри мистецьких дисциплін дошкільної і початкової освіти

мистецький проєкт «МОЯ ВІННИЦЯ». Це унікальна книга, усі сторінки якої вишиті хрестиком. Гортаючи сторінки, можна побачити герб Вінниці, поезію про Місто над Бугом, фасад найстарішого корпусу педагогічного університету, музично-драматичний театр, собор, вежу, монумент-літак, арку біля входу в парк, блакитний трамвай тощо. Безперечно, створенню книги передувала величезна підготовча робота по збору, упорядкуванні інформації, трансформації її у мистецьку площину. Результатом реалізації наступного мистецького проєкту стало встановлення нового рекорду України, а саме: презентація найбільшого вишитого стрічками ГЕРБА міста Вінниця на полотні подвійним хрестиком (зафіксовані результати: висота герба 6 метрів, ширина 4 метри, площа 24 м², використано понад 2500 метрів стрічки). Все це вимагало актуалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів, сприяло реалізації їхнього прагнення до самореалізації, самовдосконалення.

У ході планування та проведення позааудиторної діяльності розвиваються активність та пізнавальна самостійність студентів, їх суб'єктність як учасників і співорганізаторів освітнього процесу, відповідальність за доручену справу, комунікативні та організаторські здібності. Активний пошук необхідної інформації, матеріалів, дизайнерських рішень для виконання поставлених цільових індивідуальних завдань навчально-пізнавального, пошуково-дослідницького характеру тренує навички організації самостійної роботи.

Набуття таких важливих професійних компетенцій, як вміння навчатись та розвиватись упродовж життя, віднаходити необхідну інформацію, освоювати нові технології, ефективно співпрацювати тощо, потребує оновлених форм діяльності, сучасних інформаційно-освітніх просторів. Одним із них можна вважати освітній Хаб «NotBox» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Це середовище для «спеціальної» спільної діяльності, що здійснюється у сучасному технологічно орієнтованому світі інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки може функціонувати як у реальному, так і у віртуальному просторі. Освітній Хаб є багатофункціональним цифровим освітнім простором з організаційно-педагогічними умовами для співпраці учасників освітнього процесу, однак усі напрями його діяльності сфокусовані на професійне та особистісне самовдосконалення усіх, хто долучається до його цільової

аудиторії. Свідоме прийняття студентами рішень щодо участі в заходах Хабу є кроком до підвищення самосвідомості, особистої мотивації та самовдосконалення. Проведення у хабі семінарів («Формувальне оцінювання як фактор особистісного розвитку молодших школярів»), «Інструменти діагностики творчих умінь учнів молодшого шкільного віку»), майстер-класів («Арт-терапевтичні технології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами», «Інструменти сучасного уроку», «Формування дизайнерського мислення молодших школярів»), тренінгів («Перфоманс педагогічних технологій», «Театралізована діяльність: мистецтво, «школа почуттів» і досвід») стають для майбутніх учителів початкової школи потужним поштовхом до самоосвіти, самоосвітньої діяльності, самовдосконалення, саморозвитку, роботи над собою, освоєнням професії.

Таким чином, педагогічно продумана організація освітнього процесу у ЗВО стимулює майбутнього вчителя до самовдосконалення на основі розвитку інтелектуальної, вольової та емоційної сфер особистості, забезпечує його включення в активну спільну творчу діяльність з викладачами, працівниками наукових та освітніх центрів, вчителями-практиками, студентами, що сприяє успішному формуванню інтересу до самоосвіти, здатності успішно займатися самоосвітньою діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Кіт Галина. Дослідництво – запорука успіху педагогічної праці. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 78(1). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 147–151.
2. Небитова І. А. Педагогічні умови професійного зростання майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики : Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 278 с.
3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення: 12.01.2021).
4. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». НАКАЗ № 2736 від 23 грудня 2020 року. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3_.pdf (дата звернення: 15.01.2021).